

Голокоз Ю. С., здобувач вищої освіти;
Гузенко С. В., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики, реклами та PR-технологій
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІАПРОЄКТІВ В АРХІВУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТУ «ПЛАТФОРМА ПАМ'ЯТІ МЕМОРІАЛ»)

Анотація. Досліджено роль медіапроектів у документуванні воєнних злочинів на прикладі «Платформи пам'яті Меморіал». Проаналізовано механізми архівування, верифікації даних та етичні принципи роботи журналістів. Визначено значення цифрових архівів для правосуддя й колективної пам'яті.

Ключові слова: медіапроекти, цифрове архівування, етичні стандарти.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного документування воєнних злочинів у контексті повномасштабної російсько-української війни та формування доказової бази для національних і міжнародних судових інституцій. В умовах цифровізації особливої ваги набуває роль медіапроектів як суб'єктів архівування, верифікації та збереження свідчень про воєнні події. З огляду на це постає потреба наукового осмислення їх функцій, інструментів і етичних практик.

Метою роботи є аналіз ролі українських медіапроектів у процесі архівування воєнних злочинів на прикладі «Платформи пам'яті Меморіал», а також визначення особливостей організації документування, взаємодії з інституціями та дотримання професійно-етичних стандартів.

Українські медіа від початку повномасштабного російського вторгнення почали активно висвітлювати події на фронті, а також ситуацію у регіонах, зокрема тих, які зазнали окупації, вважаються прифронтовими та які піддаються обстрілам з боку російських військ. За ці роки медійники сприяли створенню чималої кількості проектів, спрямованих на зберігання даних про воєнні дії, поступово наповнювали бази архівів у цифровому та друкованому форматах.

Детально визначення терміна «архів» зазначено в Академічному тлумачному словнику, що трактується як: «відділ установи, в якому зберігаються старі документи, листи, закінчені справи тощо; листи, рукописи, знімки і т. ін., які стосуються діяльності якої-небудь установи або особи» [1]. Отже, архів можна вважати базою даних, зібраною з кожного елементу суспільного життя. Наприклад, це можуть бути коментарі, дії, вислови та судові чи інші справи, які вносять у базу для зберігання.

У випадку російсько-української війни архів – це можливість збереження даних про воєнні дії на території України. Зібрані факти і докази будуть використані правовими структурами для міжнародних судів та трибуналів щодо обрання гідного покарання винних у цих злочинах. Український медіапроект «Платформа пам'яті Меморіал» є яскравим прикладом того, як українці документують воєнні злочини.

У 2022 р. журналісти Агенції медійного росту «Або» розробили проєкт «Платформа пам'яті Меморіал» [2]. Його мета – перетворити абстрактні цифри жертв війни на конкретні людські історії, показати емпатію до людей і зберегти емоції, а також злагоджену командну роботу та структурованість створення й обробки своєрідного за специфікою контенту.

За період існування проєкту база даних про загиблих внаслідок війни наповнена понад 10 тисячами історій. Про проєкт громадськість дізнається через некомерційні інформаційні кампанії, зокрема освітні та меморіальні заходи.

У медіапроєкті розроблені механізми зворотного зв'язку (до прикладу, щоб родини, друзі, колеги та небайдужі люди могли ділитися історіями про загиблих близьких є анкетування). Відповіді на анкети відстежує моніторингова група, яка й досліджує та аналізує роботу проєкту, визначає сильні та слабкі сторони для подальшого розвитку.

Власне проєкт «Меморіал» реалізується за фінансової підтримки Європейських донорів. Також фінансове становище редакції регулює отримання грантів на реалізацію мініпроєктів всередині проєкту.

Процес архівування є важливим елементом роботи проєкту. Завдяки тому, що проєкт має офіційний статус, налагоджено співпрацю журналістів та архіваріусів з державними та міжнародними структурами, які захищають права людини (наприклад, з Офісом Генерального прокурора, Міністерством юстиції, Міністерством культури, Офісом Президента України, Європейським судом з прав людини тощо). У представників Платформи пам'яті налагоджено комунікацію та процес упорядкування обміну даними з Офісом Генпрокурора, з Головним управлінням Державної служби з надзвичайних ситуацій, з Головним управлінням Національної поліції України, міськими та обласними державними (військовими) адміністраціями та судово-медичними установами.

Взаємодія – це ефективний єдиний канал верифікації інформації про загиблих цивільних та військових. Дані про загиблих цивільних людей та військовослужбовців медійники публікують, керуючись нормативно базою та чинним законодавством України (до прикладу, інформацію про рідних, яка не є публічною, поширюють тільки за згодою рідних загиблого(ї)).

Платформа «Меморіал» співпрацює з українськими та міжнародними виданнями й медіа, музеями та платформами цифрової пам'яті (наприклад, з новинним сайтом «Українська правда»).

У роботі медійники «Меморіалу» враховують моральний складник, який регламентується етичним Кодексом журналіста, зокрема чутливість роботи полягає у поєднанні двох аспектів людяності: потреби у співпереживанні рідним та професійному підході. Працюючи у цій сфері, журналіст стикається з людським болем, втратами і травматичним досвідом людей, які пережили насильницькі дії (фізичні та моральні) під час війни. Тому основними завданнями, які перед собою ставить документаліст «Меморіалу», є не завдати додаткової шкоди та завоювати довіру до себе, а також під час збору інформації бути максимально людяним і толерантним.

Фіксери у роботі дбають про конфіденційність та захист персональних даних свідків та жертв, не оприлюднюють імена, обличчя без письмової згоди, особливо

стосовно тих людей, які проживають на територіях на межі (у «сірій зоні» бойових дій), а також на тимчасового окупованій території.

Дотримуючись етичного Кодексу [3], медійники надають можливість людині ознайомитися з форматом, приблизним переліком питань та метою реалізації проекту. Спікерам надають право на добровільне погодження або відмову від документування його (її) досвіду. Так медійники проекту не тиснуть, не погрожують та не маніпулюють, і водночас надають інформацію прозоро та відкрито.

У роботі журналісти «Меморіалу» не допускають повторної травматизації людини, ставлячи питання з повагою до її емоційного стану, без примусу до «повернення» у болісні моменти та події. Неабияке значення відіграє час – можливість зробити паузу під час розмови, розповісти про досвід або подію своїми словами, без шаблонних фраз «потрібних» журналісту для яскравості чи «кричущості» матеріалу. Фіксери уникають оцінок, осуду та нав'язування власної думки, тобто у роботі неупереджені.

Вже опрацьовуючи матеріал, не вносять суттєвих коригувань у текст чи відео, щоб не викривити суть, що хотіли донести люди, які втратили найрідніших (не спрощують, не ускладнюють, не прикрашають тощо). Люди, які пережили насильство у будь-якому його прояві, співпрацюючи з фіксерами проекту, не відчують себе «інформаційними джерелами», адже вони є повноцінними учасниками процесу.

Журналіст пам'ятає про особливості культурного або національного складників та з повагою ставиться до різних мов, релігій та інших соціальних особливостей людей. До прикладу, жінка, яка пережила сексуальне насильство, може не погодитися ділитися власною історією з документатором чоловічої статі. Тому медійники проекту враховують цю специфіку та визначають колег, які можуть допомогти у цій роботі. Процес інтерв'ювання зазвичай відбувається у безпеці (як у фізичній, так і у психологічній) для співрозмовників, потім усі свідчення зберігають надійно з дотриманням технічних та юридичних аспектів захисту.

Документування у форматі історій людей, які втратили найрідніших, поєднує журналістську, меморіальну і правову практику. Етичні принципи є щоденною відповідальністю, основним із яких є повага до гідності загиблих (фіксери не знеособлюють загиблих, а навпаки, висвітлюють кожну історію, описуючи життєвий шлях людини та факти її загибелі внаслідок війни). Кожна історія – це портрет.

Маючи власний досвід роботи у проекті «Меморіал», зазначимо, що журналісти апелюють механізмами етики, як-от тактовність, вміння вислухати та дати можливість людині промовчати, а всі дані публікуються тільки після погодження деталей та остаточної згоди від рідних. У публічну площину виходить інформація без подробиць, які можуть зашкодити близьким. Якщо медійник пише історію про загиблу людину, яка за життя була публічною, то дані збирає про неї також з інших джерел (новин, сайтів, соцмереж), втім розповідь рідних – є фундаментальною. Це важливо, адже рідні є найнадійнішим джерелом інформації та мають основне право на погодження або не погодження поширення інформації про загиблого.

Водночас робота з рідними загиблих військовослужбовців та цивільних є небезпечною в психологічному аспекті для самих журналістів. Емоційний стан

формується через регулярне занурення у свідчення про смерті, історії людей, які пережили горе втрати рідних, друзів, колег та знайомих. Через тривале безперервне відчуття емпатії накопичується втома та виснаження. Саме тому над документуванням працює штат колег, до якого належать журналісти, дизайнери, SMM-спеціалісти, моніторингова група, ІТ-спеціалісти, менеджери та психологи. Кожен із представників проекту задля власного «перезавантаження» підвищує кваліфікацію під час тренінгів із підвищення професійності, бере участь у програмах з ментального здоров'я (наприклад, тренінги з етики документування, безпекові заходи у висвітленні та роботи з цифровою архівацією тощо).

За результатами дослідження встановлено, що українські медіапроекти виконують важливу функцію у фіксації та архівуванні воєнних злочинів, поєднуючи журналістську, правову та меморіальну практики. Визначено, що ефективність їх діяльності забезпечується налагодженою взаємодією з державними та міжнародними інституціями, використанням механізмів верифікації даних та дотриманням етичних стандартів роботи з травматичним досвідом.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: в 11 т. / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; за ред. І. К. Білодіда. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Меморіал: платформа пам'яті. URL: <https://memorial.ua/> (дата звернення: 27.04.2026).
3. Кодекс етики українського журналіста: ухвалений на 3'їзді журналістів-підписантів 24 квіт. 2002 р.; в редакції від 12 груд. 2013 р. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 23.04.2026).

УДК 070:316.77:355.01:17

*Ракоїд А. С., здобувачка вищої освіти;
Василенко В. Ю., кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики та соціальних комунікацій
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

РЕПРЕЗАНТАЦІЯ ВОЄННИХ ТРАВМ У ЖУРНАЛІСТИЦІ: ЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ

Анотація. У роботі проаналізовано особливості репрезентації воєнних травм у журналістиці в умовах російсько-української війни. Розглянуто воєнну травму як соціально-комунікаційний феномен у ЗМІ та ризики медіависвітлення.

Ключові слова: воєнна травма, журналістська етика, медіа, тілесність, бодіпозитив, репрезентація.

Вступ. В умовах повномасштабної війни в Україні тема воєнних травм стала однією з основних тем для дискусій. Окрім інформування суспільства, журна-